

درسنامه آموزشی تاریخ (۱) پایه دهم رشته ادبیات و علوم انسانی

درس ۲: تاریخ؛ زمان و مکان

زمان و مکان، دو رکن مهم دانش تاریخ به شمار می‌روند و نخستین پرسش‌هایی که برای تاریخ نگاران مطرح می‌شود، این است که رویدادهای تاریخی در چه زمانی و کجا رخ داده‌اند. در این درس، شما با بررسی تجربیات جوامع باستانی برای اندازه گیری زمان، اهمیت گاهشماری را در مطالعه تاریخ تحلیل و بیان می‌کنید.

تاریخچه گاه شماری در جهان

مردمان بین النهرین (میان رودان) و مصریان باستان، در تنظیم و تدوین گاه شماری پیشگام بودند. در بین النهرین و رایج بود. در این گاهشماری، سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا «خورشیدی قمری» به خصوص در میان بابلی‌ها، گاهشماری ۲۹ روزه تقسیم می‌شد. از آنجایی که سال قمری ۳۵۴ شبانه روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز است، برای رفع این اختلاف، هر سه سال، یک ماه به سال می‌افزودند. مصریان نیز گاه شماری خورشیدی دقیق و منظمی داشتند. آنان سال را ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز محاسبه می‌کردند. در گاه شماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم افزوده می‌گردید. همچنین برای محاسبه یک چهارم شبانه روز اضافی، هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند و به قولی کبیسه می‌گرفتند. رومیان در آغاز، گاهشماری دقیقی نداشتند، به همین دلیل در سال ۴۶ ق.م. امپراتور روم (ژولیوس سزار) دستور داد گاهشماری رومی براساس گاه شماری مصری اصلاح شود. حدود دو قرن پس از آنکه امپراتوری روم دین مسیحیت را رسمیت بخشید، در سال ۵۲۵ م. تولد حضرت مسیح به عنوان مبدأ گاهشماری رومیان (مسیحیان) تعیین شد. حدود ۱۰۰۰ سال بعد، پاپ گریگور سیزدهم به کمک منجمان بار دیگر گاه شماری مسیحیان را اصلاح کرد. گاه شماری مسیحی، امروزه به نام گاه شماری میلادی شناخته می‌شود. گاهشماری هجری قمری که تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی به شمار می‌رود، بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است و مبدأ آن، اول محرم سالی است که پیامبر از مکه به مدینه هجرت کرد.

فعالیت ۲ :

الف- برداشت شما از معانی اسامی روزها در گاهشماری اوستایی چیست؟

اعتقادات برگرفته از آیین زرتشتی که در آن احترام به آفریدگار و اصول پاک اندیشی و درست کرداری و نیز جایگاه عناصر طبیعی (آب، باد، آتش و خاک) محترم شمرده می‌شد.

ب- به جدول صفحه قبل نگاه کنید و بگویید نام چه تعداد از روزهای ماه، با نام ماههای گاهشماری اوستایی یکسان است؟ با راهنمایی دبیر خود، مشخص کنید همزمانی روز و ماه در این گاهشماری با چه رویدادی همراه بود؟ نام چهارده روز با نام ماههای گاهشماری اوستایی مطابقت دارد.

پ- محاسب کبیسه در گاهشماری اوستایی چگونه انجام می‌شد؟ با تغییرات طبیعت، جلوس پادشاهان و یا اعتقادات مذهبی.

فعالیت ۳ :

الف- با استفاده از فرمولهای تطبیق و تبدیل سالهای میلادی، هجری قمری و هجری شمسی که دبیر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، چند نمونه تطبیق و تبدیل سالهای میلادی، هجری شمسی و هجری قمری را انجام دهید.

برای تبدیل سال شمسی به میلادی، سال شمسی را با عدد ۶۲۱ (در صورتی که ماه آن قبل از ۱۱ دی باشد) و یا با عدد ۶۲۲.

(در صورتی که ماه آن بین ۱۱ دی تا ۳۰ اسفند باشد) جمع می‌کنیم.

مثلاً سال ۱۳۵۰ هـ. ش (سوم اسفند) را وقتی بخواهیم به سال میلادی تبدیل کنیم: $۱۳۵۰ + ۶۲۲ = ۱۹۷۲$ میلادی

فرمول تبدیل سال قمری به میلادی ($۳۲۳۳+۶۲۲=۳۲۳۳+۶۲۲=$ سال میلادی)

مثلاً زاد روز فردی سال ۱۳۸۰ است و می‌خواهد این تاریخ شمسی را به سال میلادی تبدیل کند:

$$۱۳۸۰+۶۲۲=۲۰۰۲$$

ب- چه نوع گاه‌شماری‌هایی در تصویر بالا مشاهده می‌کنید؟ زاد روز خود را با این گاه‌شماری‌ها بنویسید. گاه‌شماری شمسی، میلادی و قمری

پرسش‌های نمونه

۱- چرا زمان و مکان، دو رکن علم تاریخ به شمار می‌روند؟

زیرا تمام رویدادها و تحولات در بستر زمان و مکان روی می‌دهد و بدون در نظر گرفتن تأثیرات این دو عامل، بررسی وقایع و حوادث تاریخی ممکن نخواهد بود.

۲- دو مورد از تفاوت‌ها و شباهت‌های تقویم اوستایی با تقویم هجری شمسی را توضیح دهید.

در هر دو تقویم سال به ۱۲ ماه تقسیم شده و ۳۶۵ روز دارد. ولی نحوه محاسبه سال کبیسه در هر دو تقویم متفاوت است. در تقویم اوستایی هر ۱۲۰ سال یک ماه به سال اضافه می‌کردند که سیزده ماه می‌شد ولی در تقویم هجری شمسی، هر چهار سال، یک روز به سال اضافه می‌کنند که ماه اسفند سی روزه می‌شود.

۳- پنج مورد از عوامل جغرافیایی و محیطی را که بر رویدادهای تاریخی اثرگذار بوده‌اند، فهرست کنید.

وجود پستی و بلندی‌ها (کوه‌ها و بیابان)، رودها و دریاها و داشتن سواحل، آب و هوا، موقعیت سرزمینی و ارتباطات ...

۴- دو رویداد تاریخی را که عوامل جغرافیایی در آن نقش مهمی داشته‌اند، مثال بزنید.

۱- تشکیل دولت علویان در سرزمین طبرستان که عوامل جغرافیایی نقش زیادی در آن داشت. ۲- وجود منابع زیر زمینی نفت که باعث توجه قدرت‌های استعمارگر به کشور ایران شد.

۵- چگونه می‌توانیم از نقشه‌های تاریخی در مطالعه تاریخ استفاده کنیم؟

نقشه‌های تاریخی، انواع مختلفی از اطلاعات تاریخی، از قبیل: قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها، بناهای مهم، محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ‌ها، شبکه راه‌ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها و تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش می‌دهند. حتی می‌توان از آنها برای نشان دادن دستاوردهای فرهنگی و تمدنی نیز استفاده زیادی کرد. با کمک این نقشه‌ها می‌توان به اقتدار و اهمیت و یا ضعف یک دوره تاریخی پی برد.

